

SZOCIÁLPOLITIKAI SZEMLE ÉS SZABADGONDOLAT

VIII. ÉVF.

1918. JULIUS HÓ

5. SZ.

Friedrich Adler: A szociáldemokrácia célja és haszna*

A kilencvenes évek elején igen sok szó esett szervezeteinkben a szakszervezetekről, pártszervezetekről stb. tartott előadások folyamán azok »céljáról és hasznáról«. Ezekre a régmúlt időkre, amikor még a legegyszerűbb alapfogalmak is vitások voltak, gondolunk vissza önkénytelenül is, ha figyelemmel kísérjük azokat a »Volkstribüne«*-ben és egyéb lapokban megjelenő vitákat, amelyeket mostanában olyan nagy hévvel folytatnak egész Németországban. Mindig újra kísért az a gondolat, hogy az elvtársak érveléseik folyamán túlgyakran felejtkeznek meg arról, mi is tulajdonképpen »a szociáldemokrácia célja és haszna«? Bizonyára sok érdekes dolgot beszélhetnénk meg akkor, ha különböző szempontokból indulnánk ki, azonban amikor azt akarjuk, hogy a vitatkozásnak értelme is legyen, egy bizonyos előre meghatározott szempontból kell kiindulnunk. Ez a szempont számunkra csak a szociáldemokrácia szempontja lehet, Ehelyett, anélkül, hogy az egyik vitatkozó meghallgatná a másikat, mindenki csak a saját maga mondókáját hajtogatja. Az egyik elvtárs úgy érvel, mintha vezérkarunk parancsnoki dombján állna, a másik teljesen a kormány gondolatmenetébe illeszkedik bele, némelyik előtt csak Németország érdeke lebeg, egy másik megint szemlélődései kiinduló pontjául Ausztria történeti küldetését teszi meg. Senkit sem akarunk megakadályozni abban, hogy ilyen gondolatvilágban éljen, azonban nem engedjük elvitatni magunktól azt a jogot, hogy a világot továbbra is abból a szemszögből nézzük, amelyből a

*) A bécsi Volkstribüne hasábjain 1915. március 17-én a háború által felvetett pártkérdésekről vita kezdődött. Ez Robert Danneberg öt „Kritikus szemlélődések” című cikkéhez fűződött, melyek Adler Frigyes két legelső „Kampf”-beli cikke szerint az első kísérletnek tekinthetők abban az irányban, hogy a német-osztrák szociáldemokrata sajtóban a kisebbségek álláspontja is szóhoz jusson. Ezekhez a cikkekhez kapcsolódott a 20 számon keresztül folytatott vita, amelyhez Austerliúz, Pernersdorfer, Viktor Adler, Ellenbogen, Winarsky, Leuthner, Adelheid Popp, Thérèse Schlesinger és mások szóltak hozzá. (Mellékesen megjegyezve, ez az első ilyenmű vita a párt-sajtóban.) E vita keretében jelent meg Friedrich Adler jelen cikke is. A „Kritikai szemlélődések”, külön füzetben való kiadását annak idején a hatóság betiltotta.

háború előtt néztük: a szociáldemokrácia szemszögéből.

Ha mindazt törölnék a vitákból, amit idegen nézőpontokból kiindulva mondtak, akkor a vitás kérdések sokkal átlátszóbbakká lennének. Még sokkal inkább áll ez akkor, ha visszaemlékszünk Marxnak arra az alapvető tanítására, hogy a történelmet csak úgy tekinthetjük át, ha vizsgálódásainkat nemcsak a népek sorsáról és céljairól használt általános szólásmódokra korlátozzuk, hanem a társadalom egyes osztályainak szerepét és feladatát is felderíteni igyekszünk.

Pernerstorfer és Leuthner minden mondata a háború alatt nem e t álláspontból fakadt. Bizonyára nagyon szép, sőt elragadó beszédek és cikkek voltak azok, melyeket tőlük kaptunk, bár nem tagadhatjuk, azt, hogy Bethmann-Hollweg és a német császár, ugyanennek az álláspontnak törvényes képviselői, dolguk tán még jobban végezték. Mint szociáldemokraták, szemlélődésünk alapjául azonban a munkásosztály álláspontját keli megennünk. A háború alatt sem képviselhetünk más álláspontot, mint azt, amit békében kézzel-lábbal védtünk: a proletariátus összességének érdekét. A világháború nagy eseményeit is csak ama magasabb világtörténelmi távlatba illeszthetjük bele, amely a munkásságnak a szocialista társadalmi rendhez való felemelkedését veszi alapul. Annyi tény, hogy a háború nem a legalkalmasabb időpont a szocialista célok megvalósítására, azonban még kevésbé lehet alkalom arra, hogy ezeket a célokat feladjuk, vagy lakár csak háttérbe szorítani is engedjük.

jól tudjuk, hogy az emberiség többségének ma még sok minden fontosabb a szocializmusnál és fájdalmasan tapasztaljuk, hogy meg sorainkban is vannak egyesek, akik előtt más problémák legalább is épen olyan fontosak, mint a dolgozó népnek a kapitalizmus bilincsei alól való felszabadítása. Azonban mi nem ijedünk meg és ma épolyan nyíltsággal valljuk, mint egy évvel ezelőtt, hogy számunkra a szocializmus ügye bármi másnál fontosabb a világon, hogy az a harc, amely életünk feladata volt és eu számunkra semmi más feladattal még csak össze sem hasonlítható. Majd két évtizede tart az ellen a gondolatrendszer ellen folytatott üldözés, amelyet először a »Kommunista kiáltványában foglaltak írásba. És az, hogy ma olyanok is csatlakoznak ehhez az üldözéshez, akik magukat szociáldemokratáknak nevezik és azokat, akik hívek maradtak régi meggyőződésükhöz s azt meg is védelmezik, lealacsonyítani és sértegetni igyekeznek, minket vajmi kevésbé érint. Mi mégis kitartunk ama győzelmes jelszó mellett, amely eddig is minden tevékenységünk alapjául szolgált: világ proletárjai, egyesüljete!

»A kommunizmus kísértete ellen« — olvashatjuk a »Kiáltvány«-ban — »az ósdi Europa minden hatalma szent háborúra szövetkezett: a pápa és a cár, Mettenich és Guizot, a francia radikálisok és német rendőrök«. Az az ügy, amelyet Marx és Engels a legnehezebb viszonyok között a támadók egész világa

ellen védelmeztek meg, azóta mély gyökeret vert a világ proletárainak szívében és agyában – mindennek ellenére. Ez-az eszme továbbra is győzelmet győzelem után fog aratni minden gúny és csúfolódás ellenére, amivel Karl Leuthner különösen a »Sozialistische Monatshefte« hasábjain az internacionalét elhalmozza; sőt azoknak a dühhel telített átkozódásoknak az ellenére is, amelyeket Pernerstorfer szór a régi nemzetköziségre. Az az ügy, amelyet mi képviselünk: a nemzetközi szociáldemokrácia ügye, túlságosan nagy életképességéről és ellenálló erejéről tett tanúságot ahhoz, hogysem félnünk kellene attól, hogy ilyen támadások tartós kárt okozhatnának benne.

*

Ha a polgári táborból becsempészett szempontoktól eltekintünk, csak egy jelentős és komoly vitakérdés marad fenn a mi taktikánk helyességét illetőleg. Végtelenül csábítóan hangzik, amikor arról biztosítanak bennünket, hogy – békeidőbeli lehetőségeinken túl – a háborúban nemcsak a német imperializmus ellen fogfiathatunk állást, hanem adva van annak a lehetősége is, hogy az angol imperializmus ellen küzdjünk; hogy nem kell csak a békeidőbeli hazai reakció elleni harcra szorítkoznunk, hanem most már a reakció főfészkére: a cárizmusra is csapást mérhetünk. Az imperializmus elleni küzdelem, a cárizmus elleni küzdelem, a munkásosztály véres ellenségei elleni küzdelem – minő csábító távlat minden szociáldemokrata számára! Abban, hogy ezt a harcot meg akarjuk harcolni, a párton belül nincs véleményeltérés. Vitás lyet mi képviselünk: a nemzetközi szociáldemokrácia ügye, tulcsak az, miként viselhetjük legeredményesebben ezt a harcot? Yijon megmaradjunk-e a taktikának ama módszereinél, amelyeket a háború előtt magától értetődőnek tekintettünk, vagy pedig a háború következtében új taktikára van szükségünké? Erőről nem dönthet a szenvedély, csak a hideg, nyugodt megfontolás. Mindenekelőtt semmi esetre sem szabad az új taktikát magától értetődőnek beállítani – mint ahogy azt egyes elvtársak tették –, hanem legelőször is avval kell tisztába jönnünk, hogy az, amihez neki akarunk vágni, merőben új út.

Egészen a háború kitöréséig elfoglalt álláspontunkat Otto Bauer elvtársnak 1908 decemberében a »Kampf«-ban nyilvánosságra hozott cikkében élesen körvonalozza. Azt mondja ottan:

»A szociáldemokrácia minden állam imperialisztikus törekvéseivel ellentétben áll, – azonban évtizedek óta magától értetődő és nem vitatható taktikai szabály volt az, hogy a szociáldemokraták mindenütt saját országuk, saját nemzetük békebontói ellen intézték! támadásaikat.«

És Bauer meggyőzően mutatja ki ennek a taktikának a magától értetődőségét és helyességét, amennyiben különleges osztrák viszonyainkra alkalmazza:

»Előttünk, osztrákok előtt, ennek a taktikának szükségessége országunk belső nemzeti küzdelmeinek idejéből ismeretes. Magától értetődik, hogy csak a német munkások küzdhetnek német,

csak a cseh munkások a cseh sovinizmus ellen és csak ők győzhetik azt le. Ha egy cseh szociáldemokrata lap tekintené például feladatának, hogy küzdjön a német sovinizmus ellen, akkor, bár a német polgári pártok hazafiságát nem ingathatná meg, mert ezt csak a németek ostromolhatnák meg eredménnyel, bár a német nacionalistáktól egy szavazót sem riaszthatna el: csak a cseh sovinizmust erősítené, amely ereje legnagyobb részét amúgy is a németek nemzeti törekvéseinek ismertetéséből meríti, a német elvtársaknak a német sovinizsták elleni harcát azonban csak megnehezítené. így mágiától értetődőnek tekintjük, hogy minden nemzet szociáldemokratáinak nem más népek nacionalistáinak támadásával, hanem a saját nemzetük sovinizstái elleni küzdelemmel kelt a nemzetiségi béke érdekében közreműködniök.

Ami Ausztria belső nemzeti küzdelmeire áll, az érvényes egyszersmind az államoknak és nemzeteknek egymásközti, a világszínpadon lefolytatott nagy harcaira is.«

Annak a »magától értetődő és nem vitatható taktikai szabály«-nak, melyről Otto Bauer itt beszél, dicsőséges múltja van. Klasszikus kifejezést nyert abban az intelemben is, amelyet Freiligrath Északnémetország forradalmárijaihoz intézett, akik 1848 októberében arról beszéltek, hogy a szorongatott Bécs segítségére sietnek:

»Házad előtt söpörj s ne ments meg másokat,

Találsz saját honodban is Jellachichokat.«*

Háború előtti taktikánkkal az Internacionálé keretében a munkamegosztásnak erre az álláspontjára helyezkedtünk és evvel halmoztunk sikert sikerre. Az új taktikáról, amit nem tiszta öntudattal és anélkül fogadtak el, hogy arról maguknak komolyan számot tudtak volna adni, nem mondhatjuk el ugyan- ezt. Ezt az első háborús hónapok lelki beszámíthatatlanságából származott és igen sokuknak nagy ártalmára volt.

Ahhoz, hogy ettől a régi taktikától eltérjünk, az eddigieknél sokkal kényszerítőbb okokat kellene felsorakoztatni. Azok az elvtársak, akik a háború folyamán az új taktikára esküdtek és aszerint cselekedtek, nagyon kevésbé vannak tekintettel arra, hogy az idegen imperializmus ellen viselendő csábító harc őket hazájuk imperialistáival egy csatasorba állítja, hogy az idegen reakció ellen viselendő csábító harc őket saját országuk reakciósainak bajtársává, szövetségesévé avatja. A külföldi osztályellenfelek elleni harc minden bizonnyal igen kecsgetető, az a baj azonban, hogy a belföld osztályellenfeleivel való békét tételezi fel.

És itt vetődik fel minden szociáldemokrata agyában az a komoly kérdés: vajon tényleg célravezető-e azoknak az elveknek szegreakasztása a háború idejére, amelyekre taktikánk békében

* „Räum' auf im eigenen Hause! Räum' auf und halte Stich – Den jellachich zu jagen, wirf deinen Jellachich !”

támaszkodik. Nem volna-e helyesebb, ha az osztályharc ama frontjait, amelyek békében fennállottak és amelyeknek a háború után ismét fenn kell állniuk, változatlanul megtartanók, jól-lehet az osztályharc háborús időben szükségképpen korlátozódik. Az az eredmény, amelyet mi a külföldi kapitalizmus és önkényuralom elleni küzdelemben elérhetünk, áll-e egyáltalán valamiféle arányban avval a kárral, amelyet nekünk az osztályok közötti szolidaritásról alkotott hamis képzetek okoznak?

A hadbaszállt seregek feladatukat a külső ellenség ellen amúgy is minden rendelkezésükre álló erővel teljesítik, anélkül, hogy a politikai pártok segítségére rá volnának utalva. A munkások katonai kötelességeiknek minden országban eleget tesznek. Egészen más kérdés azonban az – és ezt a kérdést mindig összetévesztik az előbbivel –, vajjon kell-e a szociáldemokráciának mint pártnak hadi szolgálatokat teljesítenie? A német császáron kívül, aki kijelentette, hogy: »nem ismerek többé pártokat«, senki más ilyen követelményekkel nem lép fel a szociáldemokráciával szemben. Egyes elvtársak, miután nincs alkalmuk arra, hogy a csatatéren katonai kötelezettségeket teljesítsenek, túlbuzgóságukban azt hitték, hogy legalább a párt fegyvereit, amelyek pedig csak leglsajáiabb céljai kiküzdésére valók: a szervezetet és a sajtót kell a hadvezetőség rendelkezésére bocsátaniok. Bármennyire a legjobb' szándék vezeti is ezeket az elvtársakat, a hadseregnek nincs szüksége ilyenmő segítségre. így tehát a szociáldemokrácia is hü maradhat, régi taktikájához, sőt szervezetét és sajtóját is megerősítheti a béke idején kívándó osztályharc céljaira.

*

Azonban jóval túl a külföldi kapitalizmus és önkényuralom elleni harc határain, különösen a háború elején, egy- olyan sajnálatos jelenség volt észlelhető, amelyben még ma. is szenvedünk': a különböző országok szocialistáinak harca egymás ellen.

Ki merné tagadni, hogy úgy Franciaország, mint Belgium, úgy Anglia, mint Oroszország szocialistái hibákat követtek el a munkásság összességének rovására? Ki merné tagadni, hogy azí a taktika, amelyre rátértek, a maga részéről szintén hozzájárult az internacionálé felrobbantásához, a munkásosztály befolyásának korlátozásához? Azonban azoknak a hibáknak a felhánytorgatásával szemben, amelyeket a különböző országok szocialistái elkövettek, érvényesek igazán Freiligrathnak szavai: »Söpörj a magad háza előtt!«

Nem azért bíráljuk saját országunk pártját szigorúbban és nem azért engedjük át az idegen pártok hibái bírálgatásának feladatát más országok elvtársainak, mintha a franciákat túlbecsülnők és a németeket gyűlölnők. Annak a bírálatnak, amelyet a francia szocialisták gyakoroltak a németek fölött és viszont: a németek a franciák fölött, szükségképpen az internacionálé két testvérpártja közötti viszony megmérgezésére kell vezetnie és ahhoz is vezetett. Amit D a n n e b e r g kritikai szemlélődéseiben mon-

dani akart, az nem a külföldi szocialisták hibáinak mentegetése vagy szépítése akart lenni, mint ahogy azt oly sokszor félremagyarázták, femem kísérlet volt arra, hogy az elvtársakat észretérítse és rávezesse a szociáldemokrácia egyetlen útjára: az önbírálatra*.

Franciaországban a közelmúlt egyes megnyilvánulásai, így többek között Haute-Vienne szervezetének rezolúciója arra utalnak hogy ott is ébrednek már az önbírálat, a bírálatok egyetlen termékeny faja. És lassan-lassan majd csak nálunk is be fogják látni íaz elvtársak, hogy egyesegyedül a párt java lebeg azok «zeme előtt, akinek nem hajlandók sajtónk minden megnyilvánulását tiszta szociáldemokrata készpénznek venni. Kizárólag az a szükséglet, hogy a pártnak szolgálatot tegyünk, kényszerít bennünket újból és újból annak a megvizsgálás ára, hogy vájjon cselekedeteink tényleg azoknak a nagy feladatoknak értelmében és szellemében történnek-e, amelyek szolgálatában állunk.

Be kell ismernünk, hogy a bírálatunktól remélt közvetlen gyakorlati eredményt nem értük el. Szavunk túlgynge volt. Az a méreg, amit azok oltottak belénk, akik az Internacionáléba is bele vitték a háborút, túlságosan erős. Az internacionálé néma és tehetetlen. A munkásság napról-napra jobban érzi annak a hangszernek a hiányát, amelyen legbensőbb vágyait, legnemesebb kívánságait szólaltatja meg.

Nem merjük remélni, hogy az Internacionálé számára még a háború alatt megnyílik annak a lehetősége, hogy a békéről beszélhessen és így minden ország szociáldemokráciája számára felmerül az új kérdés: miután az Internacionálé felbomlott, kinek keil először a békéről beszélnie? A válasz a proletárszolidaritás egyszerű parancsaként csak az lehet: legelőször a győztes országban kell a munkásságnak saját kormányához fordulnia. Abban az országban, amelynek területén áll az ellenség, a munkásosztálynak azt vethetnék szemére, hogy békekövetelése hazája gyengeségének jele volna. Annak az országnak azonban, amely ellenségtől ment és amelynek seregei győznek, a minden ország munkásságát betöltő békevágját nem fogják ilyen módon félremagyarázni.

A szociáldemokrata taktikának még ez egyszerű meggondolásokból eredő követelését sem látják egységesen mindenütt. A porosz országgyűlés utolsó tanácskozásai, a német pártelnök¹ június 23-i kijelentése azonban azt mutatják, hogy végül mégis csak ellenállhatatlan erővel tör utat magának a szociáldemokrácia igaz céljának és hasznának megismerése.

* 1915-ben.

A legfőbb hatalom végeredményben mindenhol a nép kezében van. Nem az arisztokraták, feudálisok és kapitalisták tartják rabszolgaságban a népet, hanem rabszolgaságban tartja őt saját tudatlansága.

Henry George

Pikler Gyula: A háború és béke okáról.

Ha akaratunknak akadálya van, erő alkalmazása válik célszerűvé. Eszmélő lényekkel szemben azonban az erő alkalmazásának egy sajátságos módja van. Az erőt nem vesszük reálisan keresztül, hanem csak fenyegetünk vele. Ennyi is elegendő, feltéve, hogy azok, akiket fenyegetünk, elhiszik, hogy meg van a Kellő erőnk akaratunk keresztülvitelére. Tehát tulajdonképpen nincs is erő alkalmazásáról szó, csupán nem tulajdonképpeni értelemben. Ha ellenben eszmélő lények, vagy azok csoportja nem hiszi el, hogy meg van a kellő erőnk, akkor célszerűvé válik az erő tényleges alkalmazása.

Így tehát arra az eredményre jutottunk, hogy eszmélő lényekkel szemben az erőnek kétféle alkalmazása van (a szó nem tulajdonképpeni értelmét is ideszámítva): 1. mikor elhiszik, hogy van elég erőnk; 2. mikor nem hiszik el.

Az első esetben béke állhat be, jóllehet ellentétes akaratok vannak. Sőt értelmes lények között okvetlenül be fog állani.

A második esetben beállhat a békétlenség egy állapota, a háború; sőt értelmes lények között okvetlenül be fog állani. Emberek között tehát, akik békében élnek, beállhat a háború egy állapota, azáltal, hogy némelyeknek közülük ereje támad, amit a többiek nem hisznek el. Sőt ez az egyetlen ok, amiből a háború beállhat, mert értelmes emberek különben nem fognak háborút viselni. Vagyis a háború oka egy tudásbeli hiány, azok részéről, akik legyőzettek. Tegyük fel pl., hogy Oroszország tudta volna, hogy neki nincs elég ereje a központi hatalmakkal szemben, vajjon háborút kezdett volna-e? Világos, hogy nem.

Sokan csodálkoznak azon, miként lehetséges, hogy a mostani háború kitörhetett; hogy emberek, akik békében éltek egymással, háborúba bonyolódtak. E csodálkozásnak a következői az oka: Láttuk, hogy a béke azon nyugodhatik, hogy embercsoportok, akiknek szembenálló akarataik vannak, ismerik egymás erejét. De a béke származhatik más okból is. T. i. az egyik fél tudja ugyan, hogy erősebb, de mégis lemond bizonyos mértékig érdekeiről, lóságból, igazságosságból. Ezeket az érzéseket nem' létezőknek tekintettük. Ha a béke ilyen, akkor erőeltolódás nem változtat semmit. Azok, akik csodálkoznak a háborún, azt hiszik, hogy az emberek azért éltek békében, mert egymás érdekeit tisztelték, igazságosak voltak, vagy ahogy szintén mondani szokták, »mű-

* A tanár úr szíves engedelmével.

veltek« és csodálkoznak, hogyan lesznek most egyszerre ilyen vadak. De ha a béke csak abból származott, hogy egymás erejében hittek, akkor nem csodálkozhatunk, hogy háború van, amikor nem ismerik. Világos, hogy az eddigi béke az erők elismeréséből származott.

Ismétlem, a háború oka egy tudásbeli hiány. És ebből önként adódik a háború megszüntetésének módja is. Nem igazságos emberek közt a háború megszüntetésének egyetlen módja az erőnek kétségtelenné tétele.

Karl Kraus: Lammasch!

(Karinthy Frigyes fordítása.)

Az a szellemi és politikai gázhullám, amelynek tarajára felkaptunk s mely most menthetetlenül ragad bennünket tova, hamis irányba persze: nem akadályozhatja meg, hogy a szónak mélyebb értelmében vett honszerelem változatlanul s percről-percre bensőbbben érezze, amit kimondani gyakran megtagadtatott nekünk. Nem olyan nagyon népes amaz ország, mely oly szívesen áldozza fel lényét az oltáron – kevesen vannak, kik egy helyesen értelmezett Ausztria fogalmát alkotják, ezt az egyedüli kincset, amely a belső értékék világpiacán – a ponyvaárus erről végleg lemondani látszik – továbbra is ajánlhat bennünket. De Lammasch Henrik, udvari tanácsos azok közé tartozik, kiknek arcát annyira elmosta a gázköd, hogy erényük bűnnek, hűségük árulásnak tetszik, ő, kit bölcsesség és hév inkább kiemel, mint főrendi méltóság – kinek dicsősége, hogy újságírókkal, történelemtanárokkal, politikusokkal és más élősdiékkal való hercehurcájában olyan fogyatékoságokat árult el, amik őt embernek mutatják – s aki, mint ahogy a »Neue Freie Presse« véli, elég szerencsétlen volt »ennek a lapnak a nézeteivel ellentétbe kerülni.«* Engedtessek el nekem, ki ama feledhetetlen napokban, mikor a valódi belgrádi bombák még hamis bécsi adalékokkal voltak töltve; minden politikai *szakértelem* nélkül, *tisztán látása és hallása révén az egymással szembenálló* pártoknak, a bekövetkező dolgokat oly tisztán előrelátam, hogy akkori felfogásom ma úgy hat, mint az emberméltóság ultimátuma a háborús őrjöngés politikájával szemben – engedtessek el nekem, hogy most még ennek a Friedjung

* A béke egyre erősödő szálairól beszélt az öreg *Lammetsch* professor az osztrák urakházában s erre a „Kampf um die Vorherrschaft in Deutschland” szerzője *Friedjung* professor a német nehézipar lapjainak hasábjain – Ludó *Hartmann*. bécsi professor felületes indiskréciója nyomán – megrágalmazta a fehérhajú hofrátot, hogy mint a bécsi udvar bizalmasa emlékiratokkal operál a német szövetség gondolata ellen, sőt hogy a császárhoz memorandummal fordult volna, hogy hagyjuk cserben Németországot. Lammasch memorandumja ugyan csak a népek ligájával foglalkozik, de ez is elég volt a múltba visszafordult reporternek, hogy Lammascht árulónak bélyegezze.

úrnak példás lelki szerénységét a kapitólium legújabb megmentése alkalmából bemutassam. A laposságnak ez a körülhordozott hanglejtése, ez a szövetségi hűségből megmaradt még készenlétben lévő kenőcse az ékesszólásnak – nem, csak a legnagyobb háborús nyomorúsága a széliemnek tehetette, hogy ilyesmi fülünk körzetébe merészellen tolakodni. És mégis – hogyan tűrheti ez az ország, az önmagáról való megfélemledésnek még legsötétebb óráiban is, hogy egy ilyen valamit szembeállítsanak élő és lélegző emberrel, amilyen Lammasch? Hogy egy visszajára fordított újságíró, aki magát történésznek nevezi, s akinek használhatóságát nagyon túlbecsülnénk, ha azt mondjuk róla, hogy sehol sem állja meg a sarat – minthogy foglalkozása mindig az volt, hogy az unalom hegemoniájáért küzdjön – hogy egy rossz bennfentes komolyan tekintetbe jöjjön, mint egy férfinak erkölcsi ellenfele, kinek neve és fele ebben a háborúban *sohase látta* a sarat és akiben a világ majdan az egyedüli nemzetközi jogtanárt ismeri meg, akinek lelken és lelkiismeretén nem gázolt keresztül a belga betörés! És ez az ember legyen most zsákmánya a besúgóknak, a szemfüles hadácsoknak, a szimatolóknak és pletykaszákoknak! Az urakházának ifjú temperamentumával *nem* akarok öltre menni: – nyilván lehurrogták volna Kantot is, ha »Az örök béke« című munkájából idézett volna valamit nekik, és Bismarckot, mert meg akart elégedni Elsászszal – ezeknek Pattai úr nyilván odakiáltotta volna: »Mi vagyunk a győztesek és a pálmát is mi akarjuk«, anélkül, hogy tudják vala, milyen formája van annak a pálmának s hogy lehet-e alatta büntetlenül sétálni. Pléner ur nyilván orra alá dörgölte volna Kantnak, hogy mentalitása »tulajdonképpen nagyobb rokonságot tart a külföldi, mint az osztrák gondolkodásmóddal«, nem is sejtve, hogy ez nem is olyan utolsó komplimentum és hogy volt idő, mikor az osztrák felfogásnak valóban volt köze a világhoz és hogy a németek istenétől nincs, amit áhítatosabban könyörögnénk, minthogy ez az idő ismét felragyogjon! De hogy zülhetett le annyira ez a felfogás, hogy most már Lammasch és Friedjung között kell választania s hogy a tárgyban egyáltalán vitába bocsátkozhatott! A bátor között, ki hazaszeretetét népszerűségével fizette meg – s a másik között, ki Berlinbe fut, hogy azt beáruolja ezért! Minő háborús nyomora a szívnek, itt elhibázní a választást! Talán nem vagyok a legméltatlanabb osztrák, de annyit mondhatok: ha Friedjung úr Nibelung-hűsége és Lammasch tanár úr »merénylete« közt kellene választanom – álmomban is inkább kész vagyok hazámat pusztulásba dönteni!

Ezt a hazát, mely élclapjaiban olyan embert köp le, ki nem csakhogy kötelességben öszült meg, amit tudvalevően nem lehet elmondani az urakházának mindegyik tagjáról – de kinek bölcsessége ez ország becsületkincséhez tartozik? Kinek maradiságában elég élet van ahhoz, hogy állást foglaljon az ellen, hogy a régi Javakat az Antikrisztus szolgálatában elpusztítsák? S hogyan tévedhetett meg ez a haza, mely a világ összeomlását nem érzi

véres csontjaiban, hanem, ellenkezően, a világot friss »távlatban látja, hogy újságíró bérencei elméleti embernek becsmérelhessék azt a férfiút, ki pont az ellenkezője ennek, ki az eszményi követelmények valódi reálpolitikusa, ki ma a régi politikai leltár felbontásával akarja megmenteni a világot! Mert míg a német ideológia az emberiséget a politikából akarja felépíteni – ez az; idealizmus nem akar egyebet, csak azt, hogy végre a politika rendezze be magát az emberiség eszméiért! Bizony, nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy még akadnak, kik pironkodnak a gondolatra, hogy ebben a korban élnek! Lelkesen lépek oldaluk mellé s el vagyok szánva, hogy őket a rosszakarat és szemfényvesztés minden hatalmával szemben megvédjem, a teljes szemérmatlenség ellen, mely ilyen értéket kész volna odadobni az idők szellemének! Maradjon meg Lammasch udvari tanácsos az emberiségnek és a hazának, hogy emberiség és haza még egyszer találkozzanak! Bármily aljas az idő, melyben Lammasch professzor él – éljen Lammasch professzor!

Szilasi Ferenc: A magyar tanár.

A magyar tanárok június 22-én hangos közgyűlést tartottak, hol újra felmutatták és felpanaszolták régi sebeiket A háború kitörése óta minden évben legalább egyszer, gyakran többször is hallottuk a magyar tanárok jajkiáltását, de a háborút megelőző évek minden tanárgyülésének is stereotyp tárgypontja volt az általánosan ismert tanár nyomor. Évtizedesnek mondhatjuk tehát a tanárság ama törekvését, hogy sorsán enyhítsen és anyagi helyzetét nem a tanárság, hanem általában egy dolgozó emberhez méltóvá tehesse. Ezen idő alatt rendszeres fegyvere volt a kérés, könyörgés, a méltányosságra való hivatkozás, majd pedig a követelés és fenyegetőzés.

A tempóban és a hangban, amely ezt a mozgalmat kísérte, bizonyos fokoódást állapíthatunk meg, aszerint, hogy minő szociális nyomás nehezedett a tanárságra. Az biztos, az éhes emberek bizonyos mérsékelt határon túl mind egyformák s oly állhatatosság még nem akadt, amely az éhségnek is ellenállni tud. Minden erény csak a kísértések által méretik meg és éppen ebben rejlik a gyöngesége. S ha tovább nő a szociális nyomás, a tanárság erényei is, amelyek egyrészt az élet prózai szépségeiről való lemondásban nyilvánultak meg, másrészt abban, hogy a tanárság éppen magasabb hivatása tudatában a megélhetésért való minden küzdelmet méltatlannak talált, – mondom, a tanárság erényei is erejüket fogják veszteni és megérhetjük, hogy a magyar tanár is túl fog menni a fenyegetődzésen.

Ám, hogy a viszonyok idáig jutottak, abban nem kis részben a magyar tanárok a hibások.

Egy dolog t. i. kétségtelen, és nyilván a tanárok is tudatában

vannak: nem véletlen, hogy így vannak fizetve s nem különös méltánytalanság, hogy nincsenek jobban. A tanári munka sem esik más elbírálás alá ebben az országban, mint minden komoly és becsületesen végzett munka, mint a dolgozó megbecsülése. A mai állam több társadalmi osztály összetétele, melyek közös nevezőre semmi esetre sem hozhatók. A nemzetek nemzetközi érintkezésében most kezd csődöt mondani a preferenciás rendszer, holott a nemzetek belső életében sincs másképpen s vannak preferenciás csoportok szemben és terhére, illetve rovására az előjogokkal nem rendelkező csoportoknak.

A világnézeti alapelve pedig ennek az államnak nem a munka s a dolgozó megbecsülése, hanem éppen ellenkezőleg, a nem-dolgozás és a munkánélküli jövedelem tisztelete.

A mai állam struktúrája ez s az állam államfentartó elemnek éppen a nem-dolgozó osztályt ismeri el; ebből következik, hogy államfentartó elvnek is csak azt fogadja el, amely szerint ez a helyes berendezkedés. Ebből a világnézetből származik mind az a politikai és szociális nyomorúság, ami ebben az országban van, nemkülönben ugyancsak ezért tengődnek a tanárok is oly áldatlan viszonyok között, mint amilyenről panaszkodnak.

És éppen azért, mert a világnézet dolga az egész, éppen ezért gyökeres orvoslás addig nem remélhető, míg ebben a világnézetben nem következik be változás. Addig kaphatnak valami koncot, ruhasegélyt, háborús segélyt, de ezzel még korántsem kapták meg a tanárok az őket megillető megbecsülést, – sőt ezeket a kis pénzeket sem azért kapják, mintha az állam méltányolná a panaszukat, hanem csak, hogy ne panaszkodjanak, – a síró gyerekeknek cukrot adnak, – de csak azért, hogy ne sírjon.

És éppen mert világnézeti kérdés a tanárok sorsa, a magyar tanár maga felelős a sorsáért.

Mert mit tett a magyar tanár esztendőök hosszú sora óta, hogy ezen a világnézetben változtasson, illetőleg mit tett a magyar tanár egy évtized óta, hogy a saját helyzetén javítson?

Ez utóbbi kérdésre egyszerű a felelet. Gyűlésezett a magyar tanár, hangos volt, kiabált, ha – tömegben volt, aztán egy jobb jövő reményében alkalmazkodott sorsához és még több lemondással, mint privátórával nyomorgott tovább. Ám a jobb jövőért nem tett semmit s hogy a megváltó jövő még mindig nem érkezett el, bizonyítja az, hogy a panasz ma még kiáltóbb, mint valaha. S a magyar tanár még sem segíti a jobb magyar jövőt. Sorsáért való küzdelme csak az erővel, de ész nélküli küzdelem volt, de ismételjük: gyökeres megoldást, hogy t. i. anyagi helyzetük megbecsültetésükkel arányos legyen, ezen az utón sohasem érhetnek el. Sokkal nehezebb a maguk számára egy kivételes, bár bizonytalan megoldást kivívniok, mint az általános megoilodást elősegítve, azt az energiát, amelyet külön törekvéseikre fordítottak, most ennek a megoldásnak az előidézésére és így siettetésére is hasznosítani.

Ebben a munkában a tanárok igen sokat tehetnek a tanárok

volna. A fenti kérdésre ugyanis egészen kimerítően azt feleljük, hogy a magyar tanár a gyűlézéseken kívül semmit sem tett a sorsa javításáért. Sőt egész működése alatt igen sokszor megerősítette, támogatta azt a világnézetet, amelynek áldásait most nyögi.

Időközben a keze alól generációk kerültek ki s ezek az emberek mind széjjel mentek azzal az ideológiával, amelyet részben a tanáruktól kaptak, részben a tanáruk megreformálni elmulasztotta s most azok a generációk abban a világnézetben amely ellen panaszkodnak, éppen azok, akik ellen panaszkodnak. A tanárok egy életet töltenek el abban a gondolatban, hogy ők tudást adnak tudatlanoknak, előkészítenek az életre életrekészülöket és végül hogy az iskola hatása egy életre szól, még sem tetek és nem tesznek semmit, hogy egy jobb jövőt előkészítsenek. Ebben az országban minden nemesebb törekvés, becsületesebb gondolkodás oly végtelen lassan és nehezen halad előre, – és ezért a magyar tanár a hibás.

A magyar tartár azonos gondolkozású a magyar középosztály tagjaival, ám a lateiner magyar középosztálynál – szóval a hivatalnok elemeknél – a ranglétra, a részükre biztosított, ihataimi kör, stb. elfelejtethette az egyébként rájuk is nehezedő súlyos viszonyokat, de hogy történhetett meg, hogy a magyar tanár, aki valójában proletár, oly hosszú ideig nem látta meg a maga szociális helyzetét s nem látta meg ennek az uralkodó világnézetnek káros következményét, a mai társadalmi berendezkedés hibáit. A világháborúnak kellett jönni s a háborús nyomorúságoknak oly nagyon ránehezedni az emberekre, hogy végre a legkonzervatívabb elemek is legelembb életszükségleteik biztosítása kedvéért a mai rendszerrel szemben ellenzékbe menjenek. Én ugyan nem bízom a tanároknak, mint ahogy nem bízom a többi lateiner-csoportokban, pl. a birokban sem, mert attól tartok, hogy a világnézet-megreformálása nélkül, anyagi helyzetük szanalása esetén, bár ez az előbbi nélkül csak provisorikus megoldás lesz, hajlandók lesznek leszerelni.

A magyar tanár gondolkodása pedig rendkívül fontos, mert ő az az egy, aki hasonló gondolkodását százat is teremthet. A tanárnak meg van minden lehetősége arra, hogy felvilágosodott, szabadgondolkodást! embereket neveljen és megvan minden hatalma, hogy a gondolatnak a terjedését, ha nem is egészen megakadályozza, de megnehezítse, igaz ugyan, hogy a tanár munkájával szemben érvényesül a környezet hatása, ám a tanuló életének azt a részét, amikor világnézetet épít magának s amikor még nincs világnézete, csak kutatva és fogékonyan keres, legnagyobb részt a tanár társaságában tölti. A tanár felelős érte, hogy milyen gondolkodásúak a tanítványai.

A tanárok szeretik és szokták tanításuk hibáit ráhárítani a tantervre, amely meghatározott tananyaghoz köti őket s amely magyar állami tanterv. Ez utóbbi jelenti azt, hogy az iskola a magyar állam politikájának a szolgálatában áll s arra a célra

irányul, hogy az állam a mai viszonylataiban fentartassék. Ám a fentartani gondolatot nagyon rosszul értelmezik. Valamit? fentartani nem egyéb, mint lassú rothadás, nyílt összeomlás nélküli összeomlás, láng nélküli elégs. Egy világban, ahol minden halad és fejlődik, csak az életképes, ami szintén halad és «fejlődik, a csak »fentartott« intézményeket elsöprik és túlhaladják a fejlődők. Az intézmények par excellence relációkban méretnek meg és csak azokhoz a körülményekhez viszonyítva, amelyek szárfára létesítettek. A magyar tanár pedig csak a fentartás elvét érezte, annak a világnézetnek a fentartását, amely már a történelemé

A tanár munkája valóban csak akkor értékeltek, ha tanítványai emberekké lettek s egyetlen értékmérője, hogy mi újat és nemeset adott a tanítványnak¹. A tanár mai értékelése megadja erre a feleletet. A tanítvány könnyen elhagyja mesterét, szívesen elfelejti, sőt gyakran meg is veti. S minthogy az államot is emberek alkotják s a közvélemény, a volt tanítványai, csak világos, hogy a tanár maga felelős érte, ha így méltányolják. A tudóstok, kik csak a tudomány kedvéért mentek tanárnak, már rég elhagyták proletártársaikat, az idők folyamán cserbenhagyták tanítványai is, munkaadó gazdája pedig úgy bánt vele, mint a rossz parancsot gondolkodás nélkül végrehajtó, bár engedelmes szolgálóval szokták.

Hiába hivatkozik a magyar tanár arra, hogy ő kötelességét az állam szellemében teljesítette. Az állam szelleme folyton változó s termelő tényezőjének, éppen a magyar tanárnak kellene lenni; egyetlen, állandó velejárója van, a tények, amelyeken felépül. Ezeket a tényeket adja az állami tanterv s ebben eléggé garantálja az iskola államfentartó jellegét.

De jól tudják a tanárok, hogy az az uralom és az a világnézet előbb szűnik meg¹, mint a tanterv s előbb kell megformálni azt a világnézetet, hogy megreformáltassék a tanterv. A tanterv körül az idők folyamán minden haladt és fejlődött. Így lett az egykor modern iskolából elavult intézmény. S a magyar tanár nem vitt ebbe az intézménybe új, friss szellemet, a ma modern tanárja hozzá kopott az iskolához. A szolgáltszellelem első kritériuma amikor a szabademberen, a szabad szellemén úrrá lesz az intézmény. Ez a magyar tanár bukása. A tanterv csak alapnak készült, de a magyar tanár kezében sok volt még célnak is. Holott e mellett egy új világot készíthetett volna elő. A tények kötik a tanárt – igaz. Ám – már aristotelesi gondolat, hogy a tények rajtunk kívül álló valamik s állandók, de a tényekre vonatkozó nézeteink változnak. A tények ismeretek, – melyeket a tanítvány a tanártól kap, de az ismeretek csak a tanár kritikai láncolatán keresztül lesznek előadási órává. A tanár tevékenységének ez az értékesebb eleme, nem a ténybeli tudás. A tények mindig megmaradnak, de a tények kritikája folyton változik s csak a tények kritikája az út a jövő cselekvésekhez, csak a kritika a világnézet. A tények minden tanterv megdönthetetlen kövei, a kritika minden ember elvitathatatlan joga, hisz ez a jog még a rabszolgát is megilleti. A tények minden tanár kezében alap legyen,

amelyre felépíthesse a tanítvány számára azt a világnézetet, amelyből következhetik az egyedül helyes politika, amely mellett enyhülhet az a szociális nyomás, mely minden más polgártárrsal együtt a tanárságra is súlyosodik.

Erre neveljék a nevelésükre bízott diákságot s kétségkívül hivatásuknak is jobban megfelelnek és mesterei lehetnek egy becsületes, békés, minden tisztos törekvést megbecsülő világréndnek. Tegyenek meg mindent a magyar tanárok, hogy kimenjen a divatból a június 22-iki tanár-gyűlés.

Baksa Kelemen:

A szabadkőművesség – és akiknek nem kell.

A háború kérdésében a szabadkőművesség – mely csak kiindulásában mutat egységet, – mint mindig, ezúttal is igen megosztottan foglalt állást. A francia kőművességet – ellenőrizhetetlen híradások – háborús uszítóként bélyegezték meg, az olasz szabadkőművességet úgy állították be, mint az olasz hadüzenet értelmi szerzőjét, – a magyar szabadkőművesség nyílt deklarációjában meg is tagadta vele a közösséget, a német kőművesség hallgatott, a semlegesek fogvacogva vártak valami rájuk is váró szörnyűséget és berekedtek, a magyar kőművesség is csak sokára találta meg a Czernin fátyolozott hangját, mely úgy szólalt meg a torkában, mint egy elhajtított és újra felvett szájharmonika és most pár hónapja, azzal a ki nem mondott gyanúsítással tiszteli meg a szociáldemokrata párt februári rendkívüli kongresszusa többek közt a magyar szabadkőművességet is, hogy zavarja a párt cirkulusait és holmi messzebbmenő akciót szuggerál a munkástömegekbe.

A szabadkőművesség nem mutat fel tehát sem kevesebb, sem több nemzetközi szolidaritást, mint a munkás Internationale, azzal a jelentékeny két-három különbséggel, hogy először is a munkás internationalében legalább a háború előtt megvolt a célok közössége és az eszközökben való egyetértés, míg a szabadkőművesség a neki tulajdonított nemzetköziséget soha sem tudta az egész Világ kőművességének részvételével célkitűzésekkel dokumentálni, másodsor hogy a szabadkőművességben a háború alatt sem jelentkezett a zimmerwald-kienthali mozgalomhoz hasonló törekvés, harmadszor pedig, hogy a szabadkőművesség csak a latin országokban rendelkezett valaha politikai befolyással és hatalommal.

Mit ér hát akkor a szabadkőművesség? Mit tartson felőle az az új intelligencia, mely csak morális példaadásoktól remélheti a békülékeny nemzetköziség eljövételét, mit ér egyáltalában a szabadkőművesség a béke szempontjából?

A szabadkőművesség erejét és jelentőségét általában mindig túlbecsülték. Túlbecsülték és túlbecsülik nálunk is. Nevetségesen

túlbecsülte különösen a februári szociáldemokrata deklaráció, ám-
bár a párt vezetősége inkább a jámbor bibliai bakot látta benne.
A tömeg pedig nem látta, hogy a baknak nem is folyt vére, mert
a vére csak víz volt.

A szabadkőművesség – majd azt mondanók –, a latin álla-
mkoat kivéve mindenütt abból a misztikumból tengette életét,
mely az eredetét veszt körül s azokból a legendákból, melyek
nagy történelmi átalakulásokban való döntő szerepéről szólnak.
A fölületes történelem neki tulajdonítja a francia forradalom elő-
készítését, holott a 18. század második felében a francia páho-
lyokban épúgy helyett foglaltak royalisták, mint »filozófusok«. Hogy
Voltaire-t a francia szabadkőművesség mint saját hőst ünnepli,
az csak annyit jelent, hogy a francia szabadkőművesség szívesen
ékesíti fel magát a voltaire-i tanokkal és a forradalom eszméi-
vel, egyebet semmit, hiszen a forradalom kitörésekor az összes
páholyok megszűntek. Hasonlókép nagyra vannak szabadkőműves
apologéták avval is, hogy Nagy Frigyes, Lessing, Herder, Wie-
land, Fichte, Goethe s talán még Schiller is tagjai voltak német
szabadkőműves páholyoknak, dacára e páholyok csekély szellemi
jelentőségének, kíváncsiságból, a társaséleti jelentőségük okából,
talán mert a kőművesség homályos múltja szabad teret nyújt
históriai spekulációk számára. Az atheisták vagy a formalizmu-
sokkal telített vallásoktól elforduló adogmatikus hívők talán a
szabadkőműves szimbólumokban rejtőző történelmi poézist szom-
júhozták. Egyre megy. Annyi tény, hogy a szabadkőműves pá-
holyokban nem teremtett teremtő gondolat, hódító jelszó. Ezek a
gondolatok és jelszavak kívülről törtek be és csak annyi jó osz-
tályzat írható ezek ügyében a szabadkőművesség javára, hogy e
hódító új tanok számára többé-kevésbé alkalmas milliót, fogékony
hallgatóságot gyűjtött egybe.

A mai szabadkőművesség az Emberiség szövetségének indult
az 1721. illetőleg 1723-iki londoni »old charges« megállapításai
szerint. Olyan szövetségnek, mely minden népet, és felekezetet
testvérvé ölel: »Mi kőművesek csak ahhoz a valláshoz tartozunk,
melyben az összes emberek megegyeznek, mi az összes nemzetek,
nyelvek s fajok hozzátartozói közül valók vagyunk.« »Ez a val-
lás pedig a jó, igaz, becsületes emberek erkölcsisége.« E régi
kötelességek kizárják a nemzeti gyűlölködést és »megtiltják, hogy
a testvérek részt vegyenek olyan forrongásokban és összeeskü-
sekben, melyek a békét zavarják, vagy a nép kárát szolgálják.«
Íme tehát, kiindulásában a szabadkőművesség a tisztán emberi
morál vallásának, az emberségességnek és türelemnek szövetsége.
A vallási és politikai türelem vallása. És bármennyire nem elé-
gíthet ki ma ez a szó, a pusztá »türelmesség«, a passzivitás han-
goztatása, mégis ha csak passzivitásában maradt volna hű a sza-
badkőművesség ezekhez az alapelvekhez, már akkor is jelentékeny
erkölcsi erőt képviselt volna.

A szabadkőművesség története azonban csak azt bizonyítja,
hogy e kétirányú türelmességnek csak a felekezeteket illető igé-

szében tudott aktív energiákat sorompóba szólítani. Mert például ugyanaz a francia szabadkőművesség, mely a múlt század vége felé jelentékeny szellemi erőt tudott mozgósítani az antiklerikális törvényhozás érdekében, ugyanez a kőművesség a múltban a legkülönbözőbb politikai idálokért adta oda magát. Egyszer az emberi jogokért lelkesedett, majd a marengoi győzőért; Napóleon bukása után a Bourbonokért, majd újra Napóleonért, tömjénezte Lajos Fülöpöt és hódolt .III. Napoleon imperializmusának. Ez a szabadkőművesség, mely protestáns hagyományokkal volt telítve, igazán csak jóval azután a nyolcvanas-kilencvenes években tudott tartósan egybeforni egy szabadgondolkodó-radikális programúiban, mely a Waldeck-Rousseau-kormány törvényalkotásaiban nyilvánult meg. Ehhez a szerephez pedig úgy jutott a szabadkőművesség, hogy országos szervezetéből valóságos választási organizációt csinált, egyes páholyok a mandátumok szerzésébe döntően befolytak, úgy, hogy a francia nagypáholy szinte a »mellékkormány« szerepéhez jutott. Akkor szolidaritást azonban, amekkorát a szabadkőművesség egyházellenes magatartásában beigazolt, soha semmi másban nem tudott felmutatni. Se Franciaországban, se nálunk, ahol csak az egyházpolitikai harcok idején volt jelentősebb szerepe, pl. az u. n. liberális nagygyűlés rendezésében.

Ámha a szabadkőművesség szellemi alapjaiban valóban nagy és komoly tiltakozás volna a mindenfajta türelmetlenség elten, akkor ma ugyanezt a szolidaritást az állami és nemzeti türelmetlenség ellen kellene szembeállítania. Általános emberszövetségé kellene alakulnia, a népek békés szövetségének jelszavával s ott kellene kezdenie az embernevelő és propagandisztikus munkáját. hogy minden nagypáholy a saját hazáján belül esküdne fel a népek békés testvériségének programjára. A türelem testvéreinek önmaguk körül kellene elkezdni az új európai morál hirdetését.

Képes-e erre a szabadkőművesség?

Nemcsak, hogy a klerikális szóvirágkent szereplő, egész földet behálózó világszabadkőművesség nem képes erre, de nem látunk egyetlen egy olyan nemzeti kőművességet sem, mely erre a morálra esküdne fel s mint egykor a középkori feudalizmus kiváltásai ellen, úgy most az állameszmével visszaélő maroknyi osztály ellen hirdetné történelmi és földrajzi babonákkal szemben a minden népnek kijáró szabad és békés fejlődés követelményeit.

Ezért – bármennyire becsült emlék, fűzzön is minket a magyar jakobinusok törekvéseihez, – nekünk olyan szervezet – legyen az akár nemzetközi szervezet is – amely az egyetlen komoly pacifizmust, a nemzetiségi békét a saját országán belül szolgálja nem meri, vagy nem akarja, nem kell. Ha százszor is odatartozik a magyar szabadkőművesség a nemzetközi szabadkőművességhez, százegyszer sem kell.

Micsoda az a szabadkőműves nemzetköziség?

Hol van szervezettség dolgában a vörös, a fekete, vagy a zöld internacionálé mögött?

Van irányító központi szerve? Nincs. Volt-e csak egyetlen

olyan világtörvényszerűsége a szabaddóművészetnek, mely igazán annak nevezhető? Nem volt. Hiszen 1877-ben az angol és francia nagypáholyok¹ között is megszakadt a kapcsolat, mert ez utóbbi ateista irányzatot képviselt! 1901-ben alapítottak Svájcban egy szabaddóműves világirodalmat, hogy egyengesse az összeműködést a nagypáholyok között, de teljes sikere nem volt.

A szabaddóműves nemzetköziség tehát egy fantom. Nem lehet és nem szabad a gyávák kifogásait ennek a fantomnak nevében elfogadni.

Minden ország szabaddóművészetének előbb a saját hazájában kell gyakorolnia a nemzetközi morál, az új európai morál parancsát.

Verje ki a köténnyel és kötény nélkül dolgozó testvérek szájából az ábrándos parii izmus ópium-pipáját és lásson hozzá egy olyan közéleti atmoszféra megteremtéséhez, melyben lehetséges lesz megoldani azt a problémát, hogy hogy kellene a monarchia népeinek békés együttélését biztosítani.

És siessen.

Mi kötény nélküliek az utolsóelőtti órában megadjuk neki a nagy vészjelet!

SZEMLE

A Kaiser.

Kerek harminc esztendeje tölti be ezt az állást; nem mondható méltóságnak, neki – II. Vilmosnak –, csakugyan állás ez, állás és hivatás, amely elfoglalja napját, éjszakáját, egész életét, leköti minden munkáját, minden gondolatát, minden erejét, magának követeli minden érzését, minden képességét, minden emberi és ősi ösztönét. Harminc éve tölti be ezt az állást. Ha kisebb volna az ember és kisebb az állás, akkor kapna valami szép ordót a »szolgálati jubileum« emlékére és talán nyugdíjba is menne, Grácba vagy Kasselbe, vagy valahova, ahol már csak a jó ebédnek és a szép sétáknak élne családja körében. Ám túlságosan nagy az ember és túlságosan előkelő az állás, nagyon is vészesek az idők. Ebből az állásból nem szoktak nyugdíjba menni és nem szabad nyugdíjba menni, ma inkább, mint máskor, szüksége van az egész világnak arra, hogy a császár, a Kaiser, a mi javunkra tovább dolgozzék, hogy hatalmas kardja markolatán nyugtassa előkelő tartású kezét és tovább vezesse a szövetséges népeket, mint immár négy esztendeje vezeti. A kötelességtudás egyenruhás szobra, a lohengrines kócsagforgóval a sisakja hegyén és a merészi–magyar szimpátiáját is jelképező – bajusszal. Így kell őt elképzelni, így, amint örökös »Paradeschritt«-re készen áll és dalt zeng az Aegirhez. Ilyen volt a múlt héten is, amikor ünnepelték a szolgálati jubileumot, azon az egyetlen kis Szent-Ilonán, amit a császár megmentett magának – a harcterek egyetlen idillikusan nyugodt helyül – a nagyfőhadiszálláson.

A Kaiser fölöttünk áll és minden emberek fölött és mégsem emberfölötti. Népe között él, népével együtt és ha nem volt módja a néphez hozzáalakulni, hozzáformálta a népet a maga (vasból kovácsolt lényéhez. A német birodalom minden polgára – mint az önborotvák a Gillette mesterét – magán viseli a császár képét, a császár tartását, a császár bajuszát és – a császár kabátját. Ez utóbbit csak négy éve hordják állandóan, azelőtt csak ifjúkorukban öltötték fel néhány kis esztendőire és azután évről-évre néhány hétre. És minden német polgár éppen olyan öntudatos a fellépésében is, mint a birodalom legelső polgára: a Kaiser.

»Béke fejedelem!« – ez az ő híres neve és akárhogy forgassuk, akárhogy nézzük is a dolgokat: ez a név teljesen fedi az ő egyéniségét, az ő szándékait és érzelmeit. A nemzetközi eszmének régi és kitartó híve: 1900-ban már nemzetközi hadsereget szervezett a boxerlázadás elfojtására. Ebből az időből származik Knackfuss híres történelmi festménye, amelyet maga a Kaiser tervezett és vázolt vászonra evvel a megértő és fenséges felirattal: Európa népei védelmezzétek legdrágább kincseiteket. Az ágyukat... a német ágyukat hajóra rakták, elvitték Kínába, hol a nemzetközi eszme szolgálatában védelmezték meg európai népek méltóságát. A nemzetközi eszme híve, a békefejedelenr, Algesirason, Agadiron, Marokkón, a gyarmatokon túl is meg tudta védelmezni népe békéjét és Európa békéjét. Ám 1914-ben, akarata ellenére, megsemmisítették élete munkáját: Németország kénytelen volt hadbaszállni és a német kard, a német ágyú azóta aratja a világtörténelem legfényesebb győzelmeit.

A jubileumi beszédben ezt mondta a császár:

– Nem stratégiai háborúról volt szó, hanem két világnézet harcáról. Vagy a német, a germán világnézet győzedelmeskedik, a jog, szabadság, becsület és erkölcs uralma, vagy pedig az angol-szász világnézet, amely egyet jelent a pénz bálványának u raji mával. A világ népei mint az angol-szász uralkodó faj rabszolgái dolgoznak, amely maga alá gyúrte őket. E két világnézet harcol egymással és e harcban az egyiknek föltétlenül győznie kell, a győzelem pedig nem vívható ki egy nap alatt, nem is egy év alatt. Ezzel tisztában voltam.

Ebben a pár sorban foglalta össze a császár a világháború egész oknyomozó történetét és ebben ad tájékoztatást a háború vége felől. Mire a levelek lehullanak a Marne-menti fenyőfák katonásan merev, kardszerű ágairól, mire a két harcbanálló világnézet körül az egyik győzni fog, akkorra kivirul a béke virága is és azt fogják odatűzni a villogó pickelhaubék hegyére, a harcias tószörforgók tövébe.

– Odakünn (a fronton) – mondta tovább a császár – mindenki tudja miért küzd. Maga az ellenség is felismeri ezt. És ezért mi fogjuk kivívni a győzelmet. A német világnézet győzelméről van szó...

És a császár, Európa leghatalmasabb császára – mint harminc év óta mindég – most is eltalálta az igazat, hogy a nép egyszerű nyelvén szóljunk: megint fején találta a szöveget. Meg kell még jegyezni, Németországban valószínűleg a szögek is Lohengrinsisakot viselnek a fejükön.
(X. Y.)

Hagy idők, nagy emberek. I.

Lengyel Menyhért.

Az emberek többsége a legfájdalmasabb jelennel van elfoglalva és szinte meredten, ki közönyösen, ki rémülettől tágranyílt szemekkel, nemek maguk elé. Az örökkévalóságot ma „négy év”-nek nevezzük és ki tud arra gondolni, hogy mi lesz az ötödik és hatodik év neve? Szerencse, hogy akadnak előrelátó emberek, kik a halhatatlanság számára élnek és alkotnak a tömeghalandóság közepette és akik gondoskodnak róla, hogy azok, kik az idők végtelenjén túl, mondjuk a huszadik évben fognak élni és akik majd Edgar Allan Poe és Hanz Heinz Ewers művein elfásult idegekkel nagyobb szencziókat keresnek, azt meg is találhassák.

Készülnek a dokumentumok. Ma még sokan tévednek, dokumentumnak hiszik a színes könyveket és elfeledkeznek a lakbérrendeletéről, bizonyágnak hiszik a nagy idők képes krónikáit és elfeledkeznek a százezrekben olvasott ponyvaregényekről. És én sem tudom, hogy mit tegyek el leendő unokáim részére emlékül: a hirdetést, mely tojás, tej, zsír- és kenyérpótlószert ajánl vagy a vezércikket, melyben a felelőtlen frázis (nem pótlék !) kitartásra buzdítja a halált. Csak egy bizonyos: *Lengyel Menyhértet* meg *kell* menteni a halhatatlanság számára ! Vagy talán elegendő lesz pars pro toto, az egész ember helyett a *Svájci napló* azon néhány oldala, mely az „Eszkendő” júniusi számával véletlenül szemem elé került. Mert ha sok minden kétség gyötri azt, ki nem tud minden eseményt a fényképezőgép objektívásával tudomásul venni, egyben nem lehet kétsége: a *Svájci napló* az a dokumentum, mely a jövőnek íródott, mert indiszkrét, kegyetlen és akaratlanul őszinte. Anatómiai könyv. Fel van boncolva lapjain a civilizált ember, ki utazik, drámát ír és pacifizmust hirdet. A *nagy ember* bonctani tankönyve ez. És ki lesz kíváncsi az unokák közül az átlagemberre, ha megtudja, milyen volt az átlagon felüli?

Tíz nap. 1617 március 18-tól 28-ig. Az első nap szencziója, hogy megismerkedik egy osztrák pincérel. A pincér nem olvasta a Svájci naplót s így minden szégyenkezés nélkül honfitársnak nevezi Lengyelt. A második nap már nem ily szencziós. Ekkor tudja meg, hogy kitört az orosz forradalom.

„ . . . pár óra hosszat gondolkoztam rajta, beszéltem róla a feleségemmel, többi időmet sétával, vásárlásokkal, levelezéssel, szindarab-tervekkel töltöttem . . .”

De ez a pár órás gondolkodás, mit az orosz forradalomnak áldozott, sokkal többet jelent, mint a mi, egy év óta tartó töprengésünk. Mert Lengyel már ekkor tudta, hogy

„új emberek fognak megjelenni – gyorsabb és meglepőbb mozdulatok és események következnek, mint akár egy mozi drámában”.

Mozidráma! Ez igen találó hasonlat. De a jóslat még tovább tart. Lengyel Menyhért 1917. március 19-én tisztában van már avval, hogy az orosz forradalom nemcsak parlamentet és demokráciát fog teremteni.

„Nem – itt valami más fog történni. Oroszország egészen más, – a magva, a belseje, a lelke más, mint a többi népnek. Ha megváltó jön a világra – talán innen jöhet . . . Talán”.

A szkepsis mindenesetre hasznos, mert különben akadhatna valami naív

olvasó, ki őt bolsevikinek tartaná. Nem, nem, ő csak pacifista, de ezt letagadni nem lehet. Pacifista propagandájának módszere az, hogy mindent vonatkozásba hoz a háborúval. Genfben, miután kiírja a Baedeker főbb pontjait: higiénikus berendezkedések, Rousseau, pályaudvar, építkezés, reformáció, Voltaire és Karagyorgyevics, ismét a háborúra tér át. Mert a háború Genfből indult ki Lengyel elmélete szerint, midőn 15 év előtt Karagyorgyevics itten „kieszelte, csinálta, végrehajtotta (! !) a szerb királygyilkosságok. Innen indult ki, de nem mint egy mozidráma, hanem „mint a Duna”, esetleg

„mint egy klasszikus tragédia indul meg nyomán az egész – nő és dagad az évek folyamán, az emberi rossz berendezkedés, az államok önzése, a gyilkos régi társadalmi és politikai szervezet, mely még egyszer ki akarja magát élni, végre a régi büntényből az emberiség fejére borította a tetőt”.

Tetszik érteni? A fejére borította a tetőt! Mi borította fejére? Az államok önzése például. Ez mély meglátás, ez a lényegét fogja meg. De mindennél nagyobb az a kitűnő tájékozottság, mely Genfből vezet le a világháborút. Mert nyilvánvaló, hogy a marokkói bonyodalom, az agadiri affér, az annexiók izgalmak itt ingatták meg először a tetőt. Csak ezután kezdik a Berlin–Bagdad jelszót népszerűsíteni, ezután születik meg az angol marinizmus, a német militarizmus, az ugyancsak német dumping, az orosz és osztrák balkán politika és ezután találták fel a puskaport. Genfben. Lengyel Menyhért távollétében.

Viszont másnap már Montreuxben van jelen. Miután a tájat a nagy költő szenzibilitásával anizsz kártyához hasonlítja, sietve végigolvassa a hotel-listát. És megállapítja, hogy a hotel lakói

„amerikai, angol, francia, olasz, holland emberek. Benne vagyunk az entente kellős közepében. *Nem fogunk barátkozni*”.

De a pacifistának ez még nem elég. Francia lapokat olvas, hogy megbotránkozassak, hogy pacifizmusát ismét hangoztathassa. A francia lapok izgatnak. Pedig Lengyel gyűlöli

„a frázist, az ostobaságot, az aljas gyűlölködést, a vakságot, a nagyzolást és hencegést . . .” amit vödörrel öntenek eléje.

A szegény, önmagával meghasonlott pacifista sokat szenved. Hogyne, mikor „most vödörrel öntik” eléje. Mit? Hát a vakságot. És felháborodása, kétségbeesése őszinte. Én talán még kételkedtem volna, hogy ép Montreuxben jut eszébe valakinek az uszító sajtóra megharagudni, attól megutálkozni, de Lengyel ismerősei, szavahihető emberek, kijelentették előttem, hogy a nagy pacifista Magyarországon újságot nem olvasott. Még Az Estet sem. Csak Svájcban olvas lapokat és ott is csak franciát.

De hiába gyűlölködnek a francia újságok, azért Lengyel mégis szóba áll két franciával. Most, most, mondjuk sóvárogva, ez a két találkozás az, amiért megíródott a napló, amiért azt mindenkinek el kell olvasnia és amiért a dokumentumok dokumentumává válik. Csakugyan. Mert mit csinál a pacifista, ha „ellenséggetalálkozik? Az első találkozásnál billiárdozik és őszintén csodálkozik, hogy nem esnek egymás torkának, nem ölik meg egymást, amiből azonnal új tételként állapítja meg, hogy „öszönös ellenséges érzés nincs meg az emberek közötti” És mi következik ebből? Az, hiszen más nem is következhet, hogy „a háború egy óriási hideg maché”.

Akit ez a hideg maché sem ábrándított ki, mely a klasszikus mozitragédia ráborított tetője alatt található, miként azt Lengyel oly találóan mondja, az olvassa a második találkozás történetét. Séta közben öreg francia úrral találkozik, s szótlán, a naplóban be sem vallott versengés indul meg közöttük. A naiv francia győz,

illetve veszt, sokat veszt, mert – amint ezt már a napló elárulja, rövid félóra alatt leküzdi ellenszenvét, „lassanként . . . egészen *feltisztul*, megszabadítja magát és egy megkönnyebbült sóhajjal, vidáman elkezd velünk mindenféle *köznap i dologról* beszélni”.

A beszélgetés körülbelül ilyen lehetett:

Lengyel: Nálunk nem bántják a pacifistákat. Mind nagyon jól keres. Aki persze békét akar, az veszélyes ember, arra már vigyáznak. Ugy vigyáznak, mint az értékpapírokra. Lakat alá teszik. Érti, barátom? (A francia vállára csap.)

Francia (Leporolja a vállát és *feltisztul*.)

Lengyel: De viszont drágaság nincs. Igaz ugyan, hogy minden ötször annyiba kerül, mint például önöknél, de ezzel szemben a franciák le vannak verve. Nicht für Ungut! (Belekarol)

Francia (megszabadítja magát).

Lengyel: önnek milyen üzlete van? Én középfajú drámákban és pacifizmusban utazom. Hígyje el, hogy van olyan jó üzlet ez is, akár egy hadseregszállítás. Sőt jobb, mert itt nincs rizikó. Mert ugyan ki vizsgálja a szállított áru minőségét? Ki tudja, hogy élet helyett papírt adok és pacifizmus helyett foszladozó közhelyeket Na, de én már itthon vagyok a hotelemnél.

Francia (egy megkönnyebbült sóhajjal elkezd beszélni): Jó, hogy tudom. Hát maga is itt lakik? Én még ma elköltözöm a másik hotelbe. (És mint barátok válnak el.)

De nehogy azt higgye valaki, hogy megközelítőleg is meg tudtam ismertetni mindazt az értéket, mi a naplóban található. Mert találunk ott még összehasonlítást Svájc és Magyarország között, mely utóbbinak – hiszen köztudomású – az a legnagyobb hibája, hogy „az egész remek Dunaparton, Budapesttől Bécsig, nincs egy európai szálloda, ahol ki lehetne szállni”. Találunk kirohanást a *pour la victoire* és a *durchhalten* jelszavak ellen, mely kirohanás pacifizmussal kezdődik és Kaffka. Margittal végződik. „Milyen lehetséges !” Már tudniillik Kaffka.

De sok mindent találhatunk még.

Csak egyetlen pontban osztom Lengyel véleményét.

„Mít tesz egy rossz művész. Az *Österreichische Illustrierte Zeitung*ban egy rossz rajzoló néhány katona-típust mutatott be az osztrák-magyar hadseregből. Hitvány rajz – tizedrendszerű utánérése új utakat kutató festőknek, – e törekvés eredménye néhány bamba fej. Most persze az *Illustration*, mint dokumentumot reprodukálja e rajzokat arról, hogy milyen állati típus és rossz fajta nép lakik a monarchiában”.

Ez mind nagyon igaz.. Vigyázatok tehát honfitársaim, mert a francia igen ötletes és leleményes nép. Ahogy én ismerem, rövid idő múltán már nemcsak rajzainkkal, de drámáinkkal és naplóinkkal is agitálni fog ellenünk. És ugyanolyan következtetéseket fognak levonni, mint azt a rossz rajzok kapcsán olvashattuk.

A pacifizmusból így lehet állam- és hadseregellenes cselekedet. És végül megállapíthatjuk: ha dokumentumnak kitűnő a *Svájci napló*, pacifizmusnak, naplónak,, írásnak és gondolat-gyűjteménynek annál rosszabb. Már régebben észrevettük: a magyar irodalom nagyjaihoz egyáltalán nem illik a pacifizmus !

De az unokáknak, kiknek íródott a napló, nem szabad elfelejteni: a napló írója a külföld élőit a magyarság egyik reprezentánsa volt és itthon elismert pacifista.

(*Rudas Zoltán.*)

A törvény a maga fenséges egyenlőségével gazdagnak és szegénynek egyformán megtiltja, hogy a híd alatt háljon, kolduljon, vagy kenyeret lopjon.

Anatole France

A művészettörténeti tanszék betöltése.

Az egyetemek seholsem a tiszta és minden tekintet nélküli igazságkeresés szülőhelyei. A technikai tanszékeket és laboratóriumokat, természettudományi intézeteket mindenütt inkább a nagyteke érdekei, mint a melléktekintet nélküli igazságkeresés céljai vezetik, a történelmi tudományok művelése és tanítása is teljesen az uralkodó osztályok ideológiájának parancsszava alapján történik. Hogy ez nálunk is így van, nem meglepő, hogy nálunk a protekciónak, törtetésnek, a családi összeköttetéseknek és politikai befolyásoknak hajmeresztő méretei érvényesülnek a megüresedő tanszékek betöltésénél, az a mi rettenetesen korrump közéleti viszonyaink mellett természetes. Nem is volna érdemes erről külön szót vesztegetni: ha egy pillanatra mégis megállunk, a bölcsészeti fakultás egy immár két éve megüresedett tanszékének a betöltése körül felmerült események mellett, tesszük ezt azért, mert ami itt történt, az annyira élesen világít rá arra, hogy milyen kevés köze van az egyetemi tanárok nagy többségének a tudományhoz, hogy érdemes ezt külön leszögezni.

Röviden a következő történt. Két éve már, hogy Pasteiner Gyula, a középkori és újkori művészet történet tanára elérte a korhatárt s nyugdíjba ment. Két éve, hogy az öreg úr rozzant és minden tanulság és haszon nélküli tanítását csekély helyettesítési díj fejében *ön maga helyettesítése* gyanánt ráoktrojálja az egyetemre. Végül kiírták a pályázatot. Pályázók voltak bőven. A referens, – természetesen ki más, mint a tanszékéhez görcsösen ragaszkodó P. maga, – kijelenti, hogy a folyamadók közül egy sem alkalmas; csak ő tudós széles e hazában, ki majdnem 4 évtizedes egyeduralma alatt szinte semmi tudományos irodalmi tevékenységet nem fejtett ki. A kar nem fogadta el ezt az álláspontot, szörnyű nagy protekcióval bíró jelöltek voltak, dönteni kellett.

A pályázók között volt egy, aki becsületes tudományos munkával idehaza és külföldön jelentős nevet vívott ki magának. Michelangelóról írt monográfiája jó szolgálatot tett sovány művészeti kultúránknak, Ferenczy István szobrászról írott életrajza az egyetlen jó művészettörténeti tanulmány régi hazai művészeinkről, az Eszterházy képtár történetéről írt könyve a magyar múzeumtörténet becses forrásmunkája. Michelangelo egy építészeti alkotásáról, a Farnese-palotáról egy berlini folyóiratban hozott érdemlegesen újat, Lionardo lovasszobrának a meghatározása, s a szoborhoz kapcsolódó rajzok chronológiai rendezése, s ennek kapcsán a lovaskompozíció fejlődésének Lionardo művészetében a megrajzolása, az újabb művészettörténeti kutatás szenzációs eredménye. Külföldön egyhangúlag elismerték. Elsőrangú múzeumi szakember, a Szépművészeti Múzeum grafikai gyűjteménye az ő kezén rohanvást fejlődött, a plasztikai osztály alapjait pompásan lerakta. Széles műveltségű ember, egyetemes művészettörténeti tudása van, egész Európát beutazta. Kitűnő előadó. Szerény megjelenésű, kissé bicegő szakállas ember. Tudós külső. Zsidó.

A másik az olasz művészettel foglalkozik. Írt olasz folyóiratokban néhány kisebb értekezést a bolognai és ferrarai iskoláról, amelyeket Ventari, az olasz művészet legújabb sokkötetes monográfia írója nagyon megkritizált, egy kis obscurus értekezést Donatellóról Pauer Athaeneumában, néhány személyeskedő cikket és kritikái s egy nagyobb tanulmányt a Czartorisky-képtár olasz képeiről Szűk világfelfogása, kis műveltségű ember, az olasz művészetén kívül más területeken tájékozatlan. Évek óta magántanár, előadásai szárazak és unalmasak. Csöndes, de minden illetékessel jó pajtási viszonyban lévő klerikális; jó megjelenésű fizikum, jó ivó. A tanszék megüresülése előtt egy esztendővel megkezdte az esztergomi primási képtár rendezését, ma is folytatja a munkát, hónapokat tölt Esztergomban. Csernoch protegálja. Második helyen jelöltetett.

A harmadik klasszika archaeologus. Az antik művészettel foglalkozott. Összeállított egy kötetet az antik arcképről, 40 oldal szöveg, 500 oldal kép, hozzá register könyvcímekkel. Néhány kis, jelentéktelen értekezések egyes antik emlékekről. Egy kis könyv a szobrászati stílusról a renaissance és modern szobrászat itt-ott érintve benne, mindig hajmeresztő tudás és ítélőképeségben, izlésbeli fogyatkozások tanúságaképen. Poseur és frazeur, tükör előtt betanult gesztusok, eszavalt előadások minden instruktív erő nélkül. Az építészethez még az antik művészetben is keveset ért. A középkor és újkor művészetéről semmi ismerete nincs sem a műtárgyakat, sem azok irodalmát még compendiumait sem ismeri, a középkori és újkori történetből a semminél is kevesebbet tud. Konzervatív világfelfogású, reakciós hajlandó-

ságú, Tisza-imádó. Klebeisberg grófnak, a nagy Kúnónak, a jövő reményének és csillagának atyafia.

A jelölő bizottság első helyen ez utóbbit jelölte, s évtizedes szokás ellenére harmadik helyen nem jelöl senkit. A kar változatlanul jóváhagyta a jelölést. Nem lehet tudni, hátha csoda történik, s a miniszter a harmadikat nevezné ki, s az a harmadik zsidó, s bár soha nem nyilatkozott politikai és társadalmi mozgalmakban, uram bocsá' talán még radikális is, nem lehet sohasem tudni egy ilyen „bevándorolt elem”-ről. Legjobb kirekeszteni. Válasszon csak a miniszter a két klerikális jelölt közt. Jellemző erre az egész diszes társaságra, hogy a kettő közül azt tette az első helyre, aki *a tanítandó tárgyhoz egyáltalán nem ért*. Hogy ezzel évtizedekre megbénítja a tanítást, hogy a középiskolák művészeti oktatása, a múzeumi tisztviselők, a műemlékek fenntartására hivatott szervek kiképzése és a magyar művészettörténet tudomány évtizedekre megbénul, ugyan mért fájna a tisztelt nagyképű és morált prédikáló uraknak. A rang és mód a fontos nrkik, a vizsontszolgálat, amit a leadott voxok fejében kaphatnak majd Klebelsbergtől, s talán még az udvartól is, amellyel a gróf ur köztudomás szerint olyan jóban van. Hogy akadt néhány csökönyösen komoly ember a t. fakultásban, aki kisebbségi különvéleményt adott be, az nem változtat a tényeken. Az egyetemnek nincs köze a tudományhoz és nincs köze a becülethez. Forduljunk el „undorral tőle.

G. A.

A SAJTÓ

Minden megjegyzés nélkül: az itt közölt két írás *Az Est* című napilapban vezércikként jelent meg.

Nagyjelentőségű

nyilatkozat *közvetítésére méltatja* ma Hertling német birodalmi kancellár *Az Est* hasábjait. Berlii munkatársunkat *kegyesen* fogadta *őexcellenciája* s beszélt neki a romániai békekötésről, a magyar-német fegyverbarátságról, *kívánatos* gazdasági együttműködésünkről a jövőben védekező *összetartásunkról*, a monarchia és Németország *új szerződéséről* és a békéről.

Szívbeli örömmel közvetítjük gróf Hertling szavait, amelyek a legnagyobb mértékben alkalmasok arra, hogy a magyar közvéleményt az összes említeti kérdésekben *megnyugtassák*. Különösen áll ez az új szövetségi szerződésre, amely, *őszintén* megmondva, jogos és érthető *nyugtalanságot* keltett a magyar közvéleményben,

A kancellár azonban feltétlen világossággal és *őszinteséggel* szól erről a kérdésről. Kijelenu, hogy a szövetség *nem* egyéb, mint Bismarck és Andrássy művének elme yitése. Sem gazdaságilag, sem katonailag *nincs* mögötte támadó szándék.

Igazán szép szavakkal így fejezi ki ezt a *gondolatot* a kancellár: „Mi nem akarunk egyebet, mint a magunk helyét a nap alatt”. Hertling minden pontnál hangsúlyozza a közös érdeket, *amiben befoglataik* az egyenjogúság ténye a szövetségben belül, *vagyis az* hogy a

Mit álmódott

a német birodalom alkancellárja? Olyan egy merész monstre német álmodt, hogy *ég felé állhat* attól a szegény magyar honosnak a *haja*, már annak, akinek a kínok és a gondok nem tették még kopasszá a fejét. A német birodalom alkancellárja *egy gyermek* tiszta kedélyével mesélte el az álmát a bécsi újságíró előtt Azt álmódta, hogy a *mélységesen elmélyített* középeurópai szövetséget egy-kettőre a *legeslegmélységesebbre* fogjuk *elmélyíteni*. Nem elég a közös *halálfront* és a közös kényérfront. Nem elég amennyit eddig *ölelkezünk* vasláncokkal. Nem A középeurópai közösséget *örökre* biztosítani kell. A katonai erőt fejleszteni kell közös együttműködést. A vámhatárokat meg kell szüntetni. Az országhatárokat nem kell a régi értelmükben értelmezni. A vasutat, a hajózást, a pénzt, a kereskedelmet, ipart, a munkásokra s minden életre vonatkozó törvényeket *közösökké* kell tenni. *Örökre* össze kell tapasztalni, mindörökre, felhagyni magunkkal és lemondani a világról *örökre, mindörökre!* Folyóvizeink közősek legyenek Középeurópában, levegőnk közös legyen, óh talán majd nyelvünk és ruhánk is egyforma legyen és valami közösen élvezett veszett jó kedvünkben kitaláljuk hogyan éljünk, a

szövetség csakis oly módon fog működni, hogy a német érdek nem fog súlyával ránehezedni a magyar érdekre, mert Németországnak szintén az az érdeke, mint nekünk, hogy Magyarország gazdasági és katonai téren mennél hatalmasabb, mennél gazdagabb legyen.

Végül megemlékezik a kancellár a békéről. A mi kívánságunk, mondja, az, hogy kiküzdjük és fentartsuk a békét. *Gróf Hertling tele van reménnyel* és azt Hiszi, hogy még az idén ki lehet küzdeni a békét.

Ezekkel a *szavakkal* a kancellár hűs, gyógyító irral *kente be* a mi sok próbát kiállott, szenvedő világunknak sebetől elborított *szívét*. *Bizalma* reményt és hitet plántál a lelkünkbe, mert megroggyott, de meg nem törött nemes nemzetünk mégis csak egyetlen álma ez. És mert erről olyan *őszinte* emberi szavakat küldött a kancellár, *őszinte köszönetünket küldjük neki viszont*.

amelynek közepén *Hindenburg* égigérő szobra áll.

Urak. *középszénik*, örök hadi fejek f Itt az önmagától és önmagáért *örök* magyar nemzettel van dolguk! Hogy imádjuk mi nem istenünk? A mi istenségünk *a szabadság*, a mi álmunk, célunk, a mi reménységünk és feltámadásunk: Magyarország. Mi *függetlenség* nélkül élni nem tudunk. Hisz *azért* viseljük a háborút, hogy Ausztriától is *függetlenek* lehessünk. Hisz nekünk önálló vámterület és magyar hadsereg és magyar kultúra kell! Mi függetlenek akarunk lenni, hogy jó barátságban tudjunk élni Ausztriával és Németországgal. És mi csak mint egy külön, szabad, *nem elmélyített*, hanem felemelkedett Magyarország tudunk hasznára lenni szomszédoknak és szövetségeseeknek!

Valahogy bajt ne csináljanak az urak maguknak abból, amiből hasznot akarnak csinálni!